

Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΣΕ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΓΕΡΟΝΤΕΛΗ Α.¹, και ΤΣΕΒΡΕΝΗ Ι.¹

¹ 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών
e-mail: ageron@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι προσεγγίσεις της παρούσας εισήγησης αποτελούν μια θεωρητική τεκμηρίωση και αποτίμηση της τριετούς διδασκαλίας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Π.Ε.) στο 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών. Η ανακοίνωσή προσανατολίζεται στην εξέταση των παρακάτω διαστάσεων: α) Η θέση του επιλεγόμενου μαθήματος της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου και ειδικότερα στο πρόγραμμα, τη δομή και τη φιλοσοφία του πειραματικού ολοήμερου δημοτικού σχολείου. β) Αποτίμηση των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία πραγματοποιήθηκαν κατά τα σχολικά έτη 2002-2003, 2003-2004, 2004-2005. γ) Η θέση των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών περιβαλλοντολόγων στο ολοήμερο δημοτικό σχολείο. δ) Συμπερασματικές θέσεις και προτάσεις.

GERONTELIA.¹, and TSEVRENI I.¹

¹ 89th Experimental All day Primary School of Athens
e-mail: ageron@otenet.gr

ABSTRACT

The aim of this announcement is a theoretical approach and evaluation of the 3-year teaching of Environmental Education at 89th Experimental All day Primary School of Athens. This paper discusses the following aspects: a) The position of Environmental Education, as a non obligatory lesson, in the timetable of primary school and especially in the philosophy and structure of Experimental All day Primary School. b) Short presentation and evaluation of the Environmental Education Projects that were conducted during the school years: 2002-2003, 2003-2004 and 2004-2005. c) The position of environmentalists as teachers for the environmental education course at the All day Primary Schools. d) Conclusions, positions and suggestions.

Λέξεις κλειδιά: Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, Περιβαλλοντολόγοι

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γενικώς αποδεκτό ότι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτελεί την ουσιαστικότερη και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των ολοένα και αυξανόμενων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Είναι το δραστικότερο μέσο διαμόρφωσης οικολογικής συνείδησης και διάπλασης περιβαλλοντικά υπεύθυνων πολιτών και κοινωνικών ομάδων, διατεθειμένων να δράσουν για τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης ανθρώπου-φύσης. Η συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών φιλικών προς το περιβάλλον είναι καθοριστική στα πρώτα σχολικά χρόνια.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, χάρη στην καινοτόμο φιλοσοφία της και τις ριζοσπαστικές μεθόδους διδασκαλίας, με την είσοδό της στο ελληνικό σχολείο, σήμανε την αρχή μιας επαναστατικής διαδικασίας για το πέρασμα από την παθητική απόκτηση κατακερματισμένων γνώσεων στη βιωματική, ενεργητική και μαθητοκεντρική πορεία μάθησης.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση καθιερώθηκε ως μέρος των προγραμμάτων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης με το Ν. 1946 του '91. Από τότε έχουν διεξαχθεί αμέτρητα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα Δημοτικά σχολεία όλης της χώρας, χωρίς όμως ακόμα η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση να έχει αποκτήσει το ρόλο που της αναλογεί στο ελληνικό σχολείο, καθώς δεν έχει ενσωματωθεί επίσημα στο αναλυτικό πρόγραμμα και διδάσκεται προαιρετικά και αποσπασματικά.

2. Η Π. Ε. ΣΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο θεσμοθετήθηκε με το Ν. 2525/98, διατείνεται ότι «αντιπροσωπεύει μια ριζική αλλαγή στον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε το ρόλο του σχολείου». Σκοπός της ίδρυσης των συγκεκριμένων σχολείων είναι «ο πειραματισμός σε νέες μορφές και τρόπους οργάνωσης και λειτουργίας του σχολείου, ο εμπλουτισμός του προγράμματος σπουδών, η διεύρυνση του ωρολογίου προγράμματος και η ορθολογικότερη διαχείριση του σχολικού χρόνου, ώστε το προσφερόμενο μορφωτικό αγαθό να μην περιορίζεται μόνο στο γνωσιολογικό τομέα αλλά να καλύπτει, κατά το δυνατόν, τις ποικίλες εσωτερικές ανάγκες, απαιτήσεις και ιδιαιτερότητες των παιδιών» (3ο Κ.Π.Σ.\2ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.\Α.Π. Α1 Μέτρο 1.2\Ενέργεια 1.2.3) .

Πιλότοι σε αυτή την προσπάθεια είναι τα 28 Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία, τα οποία, σύμφωνα με το 3ο Κ.Π.Σ.\2ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.\Α.Π. Α1 Μέτρο 1.2\Ενέργεια 1.2.3, «έχουν καταξιωθεί στη μαθητική και εκπαιδευτική κοινότητα, έχουν υψηλό βαθμό αναγνωρισιμότητας και αποδοχής της κοινωνίας και, στα οποία, έχει αναπτυχθεί ένα ώριμο, σύγχρονο και καινοτόμο εκπαιδευτικό περιβάλλον... και πρέπει να αποτελέσουν «νησίδες» προώθησης της καινοτομίας του «Ολοήμερου Σχολείου», του πειραματισμού και της εφαρμογής καινοτόμων εκπαιδευτικών δράσεων, παιδαγωγικών, διδακτικών και επιμορφωτικών μεθόδων καθώς και μεθόδων οργάνωσης και διοίκησης».

Ποια είναι όμως η θέση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο;

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει σίγουρα θέση στο Ολοήμερο Σχολείο το οποίο «δεν έχει μόνο καθαρά "ακαδημαϊκό" χαρακτήρα, αλλά συμπεριλαμβάνει στα προγράμματά του και όλα εκείνα τα μαθήματα, που δίνουν χαρά στο παιδί και του προσφέρουν τη δυνατότητα για εσωτερική καλλιέργεια, για προσωπική έκφραση και αυτοπραγμάτωση» (3ο Κ.Π.Σ.\2ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.\Α.Π. Α1 Μέτρο 1.2\Ενέργεια 1.2.3) . Οι αρχές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης εναρμονίζονται με αυτές του Ολοήμερου Σχολείου. Η απογευματινή ζώνη του τελευταίου δίνει τη δυνατότητα διεξαγωγής των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Σύμφωνα με το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (2001) τα 14 από τα 28 Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά Σχολεία επέλεξαν την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ως γνωστικό αντικείμενο.

3. Η ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΩΣ ΜΑΘΗΜΑ ΣΤΟ 89^ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Στο 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διεξάγονται από το 1993. Σήμερα, είναι το μοναδικό δημόσιο σχολείο στην Ελλάδα, στο οποίο η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση διδάσκεται ως μάθημα. Επιλέχθηκε από τους γονείς και με την ένθερμη συμβολή της διευθύντριας του σχολείου, κ. Ιωάννας Γιαννακοπούλου, καθιερώθηκε ως μάθημα στην απογευματινή ζώνη από το 1999. Από τότε, όλα ανεξαιρέτως τα παιδιά του σχολείου διδάσκονται Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, μία ώρα την εβδομάδα.

Η δεύτερη καινοτομία στη διδασκαλία της ΠΕ στο 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο, είναι ότι ανατέθηκε, ύστερα από πρωτοβουλία της διευθύντριας, σε ειδικούς επιστήμονες – και ειδικότερα σε περιβαλλοντολόγους. Η διευθύντρια του σχολείου πληροφορήθηκε την ύπαρξη ειδικών επιστημόνων στον τομέα του Περιβάλλοντος- απόφοιτους του Τμήματος Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου- και έκρινε σκόπιμο την πρόσληψή τους ως ωρομίσθιων εκπαιδευτικών στην απογευματινή ζώνη (Συνέντευξη με την κ. Γιαννακοπούλου). Το 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο είναι το μοναδικό δημόσιο σχολείο το οποίο ανέθεσε πειραματικά τη διδασκαλία του μαθήματος της Π.Ε. σε περιβαλλοντολόγους. Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτελεί σήμερα κομμάτι της σχολικής ζωής στο 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Έχει κατακτήσει την πλήρη αποδοχή των εκπαιδευτικών και την ενθουσιώδη συμμετοχή των παιδιών, τα οποία τη θεωρούν αναπόσπαστο μέρος του σχολικού τους προγράμματος.

Το μάθημα διδάσκεται από τους περιβαλλοντολόγους σύμφωνα με τις βασικές αρχές και τη μεθοδολογία διδασκαλίας της ΠΕ. Δίνεται έμφαση στη βιωματική και ενεργητική μάθηση, στην ομαδοσυνεργατική διδασκαλία, στην ενθάρρυνση της έκφρασης των μαθητών μέσα από καλλιτεχνικές δραστηριότητες, στη δράση και στο άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία. Καταβάλλεται προσπάθεια να μην αποκτήσει τη δυσκαμψία και τη μονοτονία ενός καθιερωμένου μαθήματος, αλλά να κρατηθεί ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών, μέσα από αυτό- και να αντιμετωπιστεί όχι ως γνωστικό αντικείμενο αλλά ως «πρόταση ζωής».

4. ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ Π. Ε. ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΤΡΙΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΤΗ ΣΤΟ 89^ο ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Τα σχέδια εργασίας που υλοποιήθηκαν κατά τα σχολικά έτη 2004-2005, 2003-2004 ήταν: α) «Ο κόσμος των ζώων και των φυτών», β) «Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών», γ) «Το νερό στη ζωή μας», δ) «Δάσος», ε) «Πλανήτης Γη».

Στο τέλος της σχολικής χρονιάς 2004-2005 πραγματοποιήθηκε εκδήλωση στην οποία έλαβαν μέρος παιδιά από Γ', Δ' και ΣΤ' τάξεις, τα οποία συμμετείχαν στο πρόγραμμα «Η πόλη μέσα από τα μάτια των παιδιών». Στο εν λόγω πρόγραμμα το σχολείο συνεργάστηκε και με το Γραφείο Υγιών πόλεων του Δήμου Αθήνας. Στην εκδήλωση αυτή τα παιδιά παρουσίασαν μέρος της δουλειάς τους με αφήγηση αποσπασμάτων από τις εκθέσεις που έγραψαν στη διάρκεια της χρονιάς, με παρουσίαση διαφανειών και φωτογραφιών (τις οποίες τα ίδια τα παιδιά είχαν τραβήξει με τοπία της Αθήνας που τους αρέσουν, που δεν τους αρέσουν, με μέρη που παίζουν κλπ.), με μικρές δραματοποιήσεις-σκετς σκηνών μέσα από την πόλη. Στο τέλος της εκδήλωσης έγινε βράβευση των καλύτερων μαθητικών εκθέσεων, ύστερα από ψηφοφορία που είχε γίνει μέσα στις τάξεις από τα ίδια τα παιδιά, ενώ στο κλείσιμο της γιορτής οι μαθητές/τριες προέτρεψαν, με τον δικό τους δημιουργικό-βιωματικό τρόπο, τους προσκεκλημένους να βοηθήσουν στην προσπάθεια τους για μια πιο όμορφη πόλη, λέγοντας: «Θέλουμε μια καλύτερη Αθήνα. Θα μας βοηθήσετε;»

Εικόνα 1: Εξώφυλλο από το cd με τη μουσική που πλαισιώνει την εκδήλωση, 89^ο Δ.Σ. Αθηνών, 2005

Στην τελική εκδήλωση της σχολικής χρονιάς 2003-2004 τα παιδιά της Δ΄ και Ε΄ Δημοτικού, τα οποία συμμετείχαν στο πρόγραμμα «Δάσος», παρουσίασαν το μύθο του «Βασιλιά Ερυσίχθονα και της Ιερής Βελανιδιάς». Τα παιδιά των μικρότερων τάξεων, Β΄ και Γ΄, ύστερα από δύο μήνες συζητήσεων, προβών και αυτοσχεδιασμών παρουσίασαν θεατρική παράσταση, της οποίας το σενάριο γράφτηκε από τα ίδια, με τίτλο «Λύκοι στο Διάστημα». Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν βλέποντας το παραμύθι τους να ζωντανεύει και καμάρωσαν για τη δουλειά τους όταν το παρουσίασαν μπροστά σε όλο το σχολείο.

Τη σχολική χρονιά 2002-2003 πραγματοποιήθηκε το Σχολικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: «Γνωρίζω το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας. Ενδιαφέρομαι για το αειφόρο μέλλον της γης» (Εποπτεία: ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ, Γ΄Κ.Π.Σ. - Πανεπιστήμιο Αιγαίου) σε συνεργασία με αρκετούς εξωσχολικούς φορείς.

Το συγκεκριμένο πρόγραμμα ΣΠΠΕ ολοκληρώθηκε με έκθεση των εργασιών-poster των παιδιών και την παρουσίαση ενός οικολογικού παραμυθιού με τίτλο: «Μυστικά για το περιβάλλον που πρέπει να τα μάθει όλος ο κόσμος» (Υπηρεσία Επίσημων εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο, 2003).

Εικόνα 2: Αφίσα θεατρικής παράστασης με τίτλο: «Μυστικά για το περιβάλλον που πρέπει να τα μάθει όλος ο κόσμος», 89^ο Δ.Σ.Αθηνών, 2003

Όλη η θετική εμπειρία που αποκτήθηκε από την προσπάθεια που έγινε τα τελευταία χρόνια (2002-2005), συνοδεύτηκε από την υλική και ηθική υποστήριξη της Διεύθυνσης του 89^{ου} Δ.Σ. Αθηνών καθώς και του Γραφείου Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Α΄ Διεύθυνσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Αθηνών.

Σε ότι αφορά τους άμεσα ενδιαφερόμενους -τα παιδιά- παρατηρήθηκε ότι ενώ στην αρχή υπήρξε το στοιχείο του δισταγμού στις ομάδες, (δεδομένου ότι ήταν από τις πρώτες φορές που οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να δουλέψουν ομαδικά, συμμετέχοντας ενεργά σε δραστηριότητες ελεύθερης έκφρασης) γρήγορα αυτό εξαλείφθηκε και επικράτησε πνεύμα συνεργασίας, διαλόγου

και δημιουργικής διάθεσης. Παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά αντιμετώπισαν τους προβληματισμούς που τέθηκαν στη διάρκεια των προγραμμάτων Π.Ε. με σοβαρότητα αλλά και χιουμοριστική-ψυχαγωγική διάθεση, προσεγγίζοντας τα θέματα αφαιρετικά, σφαιρικά και με μεγάλη δόση δημιουργικότητας, ευρηματικότητας και φαντασίας.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η εμπειρία μας από την τριετή διδασκαλία της Π.Ε. ως αυτόνομου μαθήματος στο συγκεκριμένο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό σχολείο καταλήγει στα ακόλουθα συμπεράσματα:

α) Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως είναι δομημένο μέσα σε ένα δυσκίνητο πλαίσιο αναλυτικού προγράμματος (χωρίς αυτό να αποτελεί κατ' ανάγκη μειονέκτημα δεδομένων των ελληνικών κοινωνικών και εκπαιδευτικών συνθηκών, οι οποίες αντικειμενικά δεν είναι τόσο κατάλληλες για συμμετοχικές και συνδεδεμένες με την τοπική κοινωνία δράσεις), μπορεί να εντάξει την Π.Ε., κυρίως λόγω της ιδιαίτερης φύσης της, μόνο ως αυτόνομο μάθημα/δραστηριότητα με ιδιαίτερο περιεχόμενο, μεθόδους και προγράμματα διδασκαλίας (διεπιστημονικό μοντέλο), ώστε να μπορεί να υλοποιηθεί με επιτυχία και να αξιολογηθεί (Φλογαίτη 1998: 226).

Οι εκπαιδευτικοί της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, λόγω των πολυεπιστημονικών σπουδών τους και των μαθημάτων όλων των επιστημονικών πεδίων, τα οποία διδάσκουν, πλεονεκτούν σε σχέση με τους απόλυτα εξειδικευμένους στο επιστημονικό τους αντικείμενο εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας, αναφορικά με τη σχέση και τις δυνατότητες υλοποίησης προγραμμάτων Π.Ε. Όμως, η περιβαλλοντική επιστήμη είναι ιδιαίτερα απαιτητική και εξειδικευμένη, αν και διακρίνεται από σαφή διεπιστημονικά χαρακτηριστικά. Έτσι, καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο για το δάσκαλο να ανταποκριθεί σε όλο το εύρος των περιβαλλοντικών επιστημονικών απαιτήσεων, αν βέβαια δεν θέλει να περιοριστεί σε μια επιφανειακή διδακτική προσέγγιση με περιορισμένους διδακτικούς στόχους, όπως η στεία υιοθέτηση συνηθειών προστασίας του περιβάλλοντος.

Επιπροσθέτως, η διδακτικές προσεγγίσεις της Π.Ε. είναι σημαντικά διαφοροποιημένες σε σχέση με τη διδακτική των άλλων μαθημάτων του σχολικού προγράμματος, τα οποία έχουν αυστηρά καθορισμένη διδακτέα ύλη και αρκετά αυστηρά καθορισμένο διδακτικό πλαίσιο. Είναι ιδιαίτερα δύσκολο ο ίδιος εκπαιδευτικός, ο οποίος διδάσκει π.χ. μαθηματικά σε μια τάξη με ένα συγκεκριμένο τρόπο, κάποια άλλη ώρα να υιοθετεί έναν εναλλακτικό τρόπο διδασκαλίας, χωρίς αυτό βέβαια να είναι αδύνατο. Η Π. Ε. απαιτεί έναν εναλλακτικό τρόπο διδακτικής προσέγγισης, ο οποίος σχετίζεται άμεσα με την ενσυνείδητη αλλαγή του τρόπου που οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν τη ζωή τους.

β) Η αποδοχή των εκπαιδευτικών-πτυχιούχων του Τμήματος Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου ήταν ιδιαίτερα θερμή από τη διεύθυνση και τους εκπαιδευτικούς του 89ου Πειραματικού Δημοτικού Σχολείου Αθηνών, οι οποίοι τα τελευταία χρόνια είναι εξοικειωμένοι με τη συνύπαρξη εκπαιδευτικών διάφορων ειδικοτήτων στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Η αποδοχή αυτή έδειξε ότι η επιλογή του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, υπό την εποπτεία του οποίου βρίσκεται το σχολείο, να δώσει τη δυνατότητα διδασκαλίας της Π. Ε. σε πτυχιούχους περιβαλλοντολόγους, ήταν ιδιαίτερα επιτυχημένη και αποτελεσματική. Στην αποτελεσματικότητα αυτής της εκπαιδευτικής καινοτομίας έπαιξε αποφασιστικό ρόλο η στήριξή της από το Γραφείο Π.Ε. Α' Αθηνών.

Σήμερα, υπάρχει αδυναμία μακροχρόνιου προγραμματισμού στη διδασκαλία της Π.Ε. στο 89^ο Πειραματικό Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο. Η αδυναμία αυτή οφείλεται όχι τόσο στην έλλειψη αναλυτικού προγράμματος σπουδών, αλλά στη μη μονιμότητα των εκπαιδευτικών-περιβαλλοντολόγων στο σχολείο. Η πρόσληψη των περιβαλλοντολόγων με την ιδιότητα των ωρομίσθιων εκπαιδευτικών εμποδίζει την εξ ολοκλήρου αφοσίωση των τελευταίων στη διδασκαλία της Π.Ε. Τους εμποδίζει επίσης από τη μεγαλύτερη εμπλοκή τους με τη σχολική κοινότητα -δασκάλους και μαθητές- αφού ο χρόνος παραμονής στο σχολείο είναι πολύ μικρός.

Η κατάρτιση των Πτυχιούχων Περιβαλλοντολόγων από το προπτυχιακό επίπεδο με κύκλο μαθημάτων Περιβαλλοντικής Αγωγής και Εκπαίδευσης, αλλά και η παρακολούθηση πλήθους επιμορφωτικών, εργαστηριακών-βιωματικών σεμιναρίων, ημερίδων, συμποσίων, -στο πλαίσιο της δια βίου εκπαίδευσης- (Σεμινάρια-Ημερίδες του Γραφείου Π.Ε. Α' Αθηνών, Σεμινάρια ΚΠΕ, Ημερίδες-Συμπόσια Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων κλπ.), τους καθιστά απόλυτα ικανούς να ανταποκριθούν με επάρκεια και επιτυχία στις ανάγκες του μαθήματος-

αντικείμενου της Π.Ε., τόσο στο χώρο της τυπικής όσο και της άτυπης εκπαίδευσης (όχι μόνο ως εκπαιδευτικοί σε σχολεία, αλλά και ως ειδικό επιστημονικό προσωπικό σε ΚΠΕ, ΣΠΠΕ και κάθε άλλο φορέα διαχείρισης και έρευνας σχετικό με την περιβαλλοντική εκπαίδευση).

γ) Η Π.Ε. λειτούργησε ως μάθημα επιλογής των γονέων ανάμεσα σε άλλες δραστηριότητες. Η αναγκαιότητα και η ιδιαίτερη σημασία του μαθήματος αυτού, όμως, δεν μπορεί να εξαρτάται πλέον από την «ψήφο» των γονέων (οι συγκεκριμένοι γονείς, βέβαια, έχουν επιλέξει επί σειρά ετών το μάθημα), ούτε μπορεί να αποτελεί μία εναλλακτική δραστηριότητα ανάμεσα σε άλλες. Δεν είναι δυνατόν η Π. Ε. σήμερα να είναι αποτέλεσμα επιλογής. Και μάλιστα, ίσως να επιβάλλεται η ένταξή της στην πρωινή ζώνη του δημοτικού σχολείου, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν σε αυτή και οι μαθητές, οι οποίοι για οικογενειακούς κυρίως λόγους δεν παρακολουθούν την απογευματινή ζώνη μαθημάτων.

Η θετική, λοιπόν, εμπειρία που έχει αποκτηθεί από τη διδασκαλία της Π.Ε. στα Πειραματικά Ολοήμερα Δημοτικά σχολεία, μπορεί να λειτουργήσει ως «πιλότος» και για τα υπόλοιπα ολοήμερα σχολεία.

Ανεξάρτητα πάντως από το μοντέλο ενσωμάτωσής της στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα (πολυεπιστημονικό ή διεπιστημονικό), η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση μπορεί να λειτουργήσει ενοποιητικά μεταξύ των διάφορων σχολικών κλάδων, αναδεικνύοντας οικολογικές διαστάσεις άλλων μαθημάτων. Συνδεόμενη δε με την κοινωνιολογική θεωρία για το φυσικό περιβάλλον μπορεί να συμβάλει στην άμβλυνση του διαχωρισμού ανάμεσα στις θετικές και τις ανθρωπιστικές επιστήμες, πράγμα που μπορεί να αποβεί πολύτιμο και σωτήριο για το σημερινό άνθρωπο, ο οποίος υποφέρει από την αντιανθρώπινη τυραννία της εξειδίκευσης (Φλογαίτη 1998: 211-230, 228, Κυρίδης-Μαυρικάκη 2003: 32-43, Κουτρούμπα 2004α: 300-309, Κουτρούμπα 2004β, Δεληκωσταντής 1999, Περσελής 2003: 129-139, Φωτίου 1999, Μανωλάς 2001, Μανωλάς 2003).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δεληκωσταντής, Κώστας (1999), "Από την κτητική στην ευχαριστιακή σχέση με την κτίση. Η οικολογική διάσταση του θρησκευτικού μαθήματος", στο: Σταύρος Φωτίου (επιμ.), *Παιδαγωγία Ζωής*, 39-70, Αθήνα: Αρμός
2. Κουτρούμπα, Κωνσταντίνα (2004α), *Διδακτική. Εφαρμογή στη Σύγχρονη Οικιακή Οικονομία*, Αθήνα: Αθ. Σταμούλης
3. Κουτρούμπα, Κωνσταντίνα (2004β), «Η βιωματική μάθηση στο διδακτικό αντικείμενο της Οικιακής Οικονομίας», *Επιστήμες Αγωγής*, 4 (2004), 169-180, Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης-Σχολή Επιστημών της Αγωγής-Παιδαγωγικό Τμήμα Δ.Ε
4. Κυρίδης, Α. – Μαυρικάκη, Ε. (Επιμ.) (2003), *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο Ελληνικό Δημοτικό Σχολείο. Έρευνα πεδίου*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός
5. Μανωλάς, Ευάγγελος Ι. (2003), «Το μοντέλο βιωματικής μάθησης του Kolb: Μια εφαρμογή στο μάθημα της κοινωνιολογίας του φυσικού περιβάλλοντος», *Νέα Παιδεία*, 106(2003), 33-39, Αθήνα
6. Μανωλάς, Ευάγγελος Ι. (2001), *Διδασκαλία και Μάθηση της Κοινωνιολογικής Θεωρίας για το Φυσικό Περιβάλλον*, Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός
7. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *ΣΕΠΠΕ, Ολοήμερο Σχολείο, Φυσικοί Δείκτες Πιλοτικών Ολοήμερων Δημοτικών Σχολείων, 2000-2001*
8. Περσελής Εμμανουήλ Π. (2003), *Κατήχηση και Παιδεία. Μελετήματα Χριστιανικής Θρησκευτικής Αγωγής*, Αθήνα: Γρηγόρη
9. Φλογαίτη, Ευγενία (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
10. Φωτίου, Σταύρος (1999), "Λειτουργικός εξαγιασμός. Το οικολογικό περιεχόμενο της Χριστιανικής αγωγής", στο: Σταύρος Φωτίου (επιμ.), *Παιδαγωγία Ζωής*, 253-295, Αθήνα: Αρμός
11. 3ο Κ.Π.Σ.\2ο Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.\Α.Π. Α1 Μέτρο 1.2\Ενέργεια 1.2.3 Πιλοτική Εφαρμογή Προγραμμάτων σε 28 Πειραματικά Ολοήμερα Σχολεία: www.pi-schools.gr
12. Συνέντευξη με την κ. Ιωάννα Γιαννακοπούλου, διευθύντρια, από το 1993, του 89^{ου} Πειραματικού Ολοήμερου Δημοτικού Σχολείου Αθηνών. 3/6/2005.